

جان بخشی به شخصیت‌های غیرواقعی

دوبله، باشد یا نباشد؟ پاسخ‌دادن به این سوال خیلی راحت نیست و نمی‌شود با یک «آری» یا «نه» گفتن قال قضیه را کند و آن را فیصله داد. مجله فیلم چند سال پیش در ویژه‌نامه پر و پیمان‌اش در مورد...

دوبله، باشد یا نباشد؟ پاسخ‌دادن به این سوال خیلی راحت نیست و نمی‌شود با یک «آری» یا «نه» گفتن قال قضیه را کند و آن را فیصله داد. مجله فیلم چند سال پیش در ویژه‌نامه پر و پیمان‌اش در مورد دوبله به فارسی چنین سوالی را با منتقدان و نویسندگان سینمایی ایران در میان گذاشته بود و اکثریت قریب به اتفاق شرکت‌کنندگان در این نظرسنجی هم جواب قاطعی برای پاسخ به این سوال نداده بودند.

حقیقت این است که زبان عنصر مهم و موثری در سینماست. هر زبانی آواها، فراز و فرودها و ریزه کاری‌هایی دارد که از طریق دوبلاژ قابل انتقال به دیگر زبان‌ها نیست، حتی اگر دوبله یک اثر در بهترین شرایط، با یک ترجمه بی نقص و توسط بهترین دوبلورها انجام گرفته باشد، نمی‌توان صددرصد به اصل اثر وفادار ماند. از چنین منطری دوبله پدیده امانتداری نیست و به اصل اثر لطمه وارد می‌کند و عنصر «بیان» را که یکی از عناصر حیاتی در بازیگری و انتقال حس به مخاطب است تحت الشعاع قرار می‌دهد. (به عنوان مثال علاقه مندان پیگیر سینما بخوبی می‌دانند صدای خش دار و گرفته آل پاچینو تا چه اندازه با صدای جوان و صاف دوبلور هنرمندش «خسرو خسروشاهی» متفاوت است.)

از طرفی در دوره و زمانه‌ای که امکان زیرنویس کردن فیلم‌های زبان اصلی وجود دارد و سطح سواد هم در جامعه گسترش پیدا کرده، شاید زیرنویس کردن جایگزین بهتری برای دوبله باشد اما زیرنویس هم مشکلات خاص خودش را دارد. موقع تماشای فیلم و هنگام ادای سریع دیالوگ‌ها از سوی بازیگران، تمام حواس بیننده متوجه خواندن زیرنویس و فهم آن است و امکان ادراک سریع و همزمان متن و تصویر از سوی مخاطب بندرت ممکن است. در چنین موقعیتی «تصویر» که حیاتی‌ترین عنصر سینماست، فدای متن می‌شود. خلاصه این که هم دوبله و هم زیرنویس، موافقان و مخالفان سرسختی دارد که هر دو گروه هم استدلال‌های قابل تاملی در مدح و ذم موافقت و مخالفت‌شان دارند. با این حال و با وجود سپری شدن عصر طلایی دوبله در ایران، این هنر همچنان سرپاست و در شبکه‌های رسمی نمایش به کار خودش ادامه می‌دهد. عموم مخاطبان هم کماکان دوبله را به زیرنویس فارسی ترجیح می‌دهند.

قصه از کجا شروع شد

درست 15 سال بعد از متولد شدن دوبله در عرصه جهانی بود که این پدیده نوپا با تلاش‌های مرحوم اسماعیل کوشان به ایران هم رسید و دوبله فارسی سال 1325 متولد شد. روز پنجشنبه پنجم اردیبهشت همین سال بود که فیلم فرانسوی «دختر فراری» با زبان فارسی در سینما کریستال به نمایش درآمد و شگفتی مخاطبان ایرانی سینما را برانگیخت. البته یک سال و اندی قبل از این تاریخ، مرحوم هوشنگ کاوه و همکارانش استودیوی «ایران نو فیلم» را برای دوبله کردن فیلم‌های خارجی پایه گذاری کرده بودند، اما اسماعیل کوشان در این زمینه گوی سبقت را از آنها ربود و اولین فیلم دوبله فارسی را به نام خودش سند زد، البته در خارج از ایران. تا قبل از این دوران، سینما دوستان ایرانی عادت داشتند فیلم‌های فرنگی را از طریق میان‌نویس‌های فارسی تماشا کنند. فرآیند دوبله به دلیل فقدان امکانات فنی مناسب در ایران برای چند سال در ایتالیا انجام می‌شد، کیفیت فیلم‌های دوبله شده در ایتالیا عالی بود و همین امر آلکس آقاباباییان را مجاب کرد تا به عنوان بنیانگذار دوبله فارسی در ایتالیا به این کشور برود و رونق تازه‌ای به دوبله فارسی بدهد. سال 1327 نقطه عطف دیگری در تاریخ دوبله ایران است، چرا که اولین فیلم خارجی با نام «جای پا در برف» (که در ایران با نام «مرا ببخش» به نمایش درآمده بود)، در این سال در کشور خودمان و در استودیوی «ایران نو فیلم» دوبله شد. از آنجا که این هنر تازه متولد شده هنوز به عنوان یک حرفه در ایران جا نیفتاده بود، اکثر دوبله‌های این دوره افراد ناشناس، مستعد و علاقه‌مندی بودند که به جای بازیگران غیر ایرانی حرف می‌زدند و متأسفانه اسم و مشخصاتی از آنها در دسترس نیست.

عصر طلایی دوبله

دهه چهل خورشیدی را می‌توان عصر طلایی دوبله ایران نامید. در این دهه بود که با رونق گرفتن جریان دوبله، سرعت و حجم خرید آثار مطرح سینمای جهان از سوی استودیوهای مختلف شدت گرفت و دوبله به عنوان یک حرفه مجزا و مهم، جای

خودش را در روند تولید آثار سینمایی باز کرد. دوبله‌های بسیار توانایی در این دوره ظهور کردند و دوبله ایران در سراسر دنیا به یکی از بهترین‌های این هنر تبدیل شد. استودیوهای فیلمسازی مطرح جهان هم که ایران را به عنوان یک بازار فروش پر ظرفیت می‌دیدند، با فرستادن نمایندگان به طور مستقیم روند دوبله شدن آثارشان در ایران را زیر نظر داشتند و همین موضوع به پیشرفت و اعتبار این هنر کمک کرد. شهرت بعضی از دوبله‌ها در این زمان کم از شهرت ستاره‌های سینما نبود. صدای این ستاره‌های دوبله با چهره بازیگران مشهور سینمای ایران و جهان هماهنگ شده بود و این انطباق به قدری بود که اگر به عنوان مثال در فیلمی مرحوم ایرج دوستدار به جای «جان وین» حرف نمی‌زد، آن فیلم شکست تجاری می‌خورد و در سینماها هو می‌شد! در دهه پنجاه شمسی و همزمان با شروع دوران افول نسبی دوبله، انجمن گویندگان ثبت و به رسمیت شناخته شد و صداپیشگان ایرانی هم به واسطه انجام حرکات صنفی، دارای حقوق و مزایای بیشتری شدند و دوبله جای پای خودش را در سینما محکم‌تر کرد.

بهترین‌های دوبله فارسی

مجله فیلم در ویژه‌نامه فصلی که سال 1384 منتشر کرد، در مورد بهترین‌های تاریخ دوبله ایران به نظرسنجی پرداخت که حاصل این نظرسنجی که در میان نویسندگان سینمایی برگزار شده بود، به این شرح است:

بهترین فیلم دوبله به فارسی

آوای موسیقی (رابرت وایز)

پدرخوانده (فرانسیس فورد کاپولا)

بانوی زیبای من (جورج کیوکر)

هملت (گریگوری کوزینتسوف)

بر باد رفته (ویکتور فلمینگ)

مردی برای تمام فصول (فرد زینه مان)

چه کسی از ویرجینیا ولف می‌ترسد؟ (مایک نیکولز)

دکتر ژبوآگو (دیوید لین)

گره روی شیروانی داغ (ریچارد بروکس)

بیلیارد باز (رابرت راسن)

بهترین فیلم ایرانی دوبله شده

گوزن‌ها (مسعود کیمیایی)

سوته دلان (علی حاتمی)

مادر (علی حاتمی)

قیصر (مسعود کیمیایی)

سرب (مسعود کیمیایی)

بهترین دوبلور مرد

منوچهر اسماعیلی، چنگیز جلیوند، خسرو خسروشاهی، ناصر طهماسب، جلال مقامی، ایرج ناظریان

بهترین دوبلور زن

ژاله کاظمی، مهین کسمایی، تاجی احمدی، رفعت هاشم پور، زهره شکوفنده، شهلا ناظریان

آغاز دوران افول

روند سریع واردات فیلم و نیاز به دوبله آثار خریداری شده در زمانی کوتاه به مرور به ضرر دوبله تمام شد. به دلیل کثرت واردکننده های فیلم و سلايق مختلف و بعضا عجيب مديران اين کمپانی های واردکننده، دوبله کم کم رو به افول گذاشت. البته هرگاه فیلم مهم و خوبی وارد سینما می شد، شاهکار دیگری به کارنامه دوبله ایران اضافه می شد، اما در اواسط دهه پنجاه و با ورود حجم عظیمی از آثار سینمایی فرنگی به داخل کشور، بتدریج کیفیت پایین این آثار و فشار واردکنندگان این آثار به مدیران دوبلاژ، دوبله را هم زیر سایه خودش قرار داد تا عصر طلایی دوبله به آرامی به پایان برسد. بعد از انقلاب و با توقف ورود پر تعداد آثار سینمایی خارجی و رونق فیلمسازی در داخل کشور، دوبله یک بار دیگر جان تازه ای گرفت و کارگردانانی مثل مرحوم علی حاتمی، ناصر تقوایی و مسعود کیمیایی با توجه به وسواس و علاقه ای که نسبت به دوبله داشتند، با کمک دوبلورها به جان گرفتن دوباره این هنر کمک شایانی کردند. اما با نزدیک شدن دهه خاطره انگیز شصت به سال های پایانی و ورود امکانات فنی مربوط به صدابرداری سر صحنه، دوبله یک بار دیگر از اوج فاصله گرفت و معطوف شد به آثار غیر ایرانی. تلویزیون در این سال ها، یکی از عوامل مهم زنده نگه داشتن دوبلاژ بود. مدیران دوبلاژ معتبر و گوینده های درجه یک این عرصه بعد از فروپاشی استودیوهای بزرگ در بعد از انقلاب به تلویزیون کوچ کردند و به دوبله فیلم ها، سریال ها و کارتون های خارجی خریداری شده توسط تلویزیون پرداختند تا دوبله همچنان زنده باشد.

دوبله انیمیشن

دوبله انیمیشن و آثار کارتونی علاوه بر اهمیت و قدمت زیادی که دارد، در ادامه حیات پدیده دوبلاژ - چه در ایران و چه در خارج از ایران - نقش بسزایی داشته است. با وجود تلقی عموم مردم از بی اهمیت بودن یا سادگی دوبله آثار کارتونی، این گونه آثار به دلیل حساسیت دوران کودکی و تاثیرپذیری بسیار کودکان در این سنین بخصوص از پدیده ای به نام تلویزیون، در سراسر دنیا از اهمیت ویژه ای برخوردار است. به دلیل همین اهمیت بود که از اواسط دهه چهل و در اوج دوران طلایی دوبله، فرآیند دوبله آثار انیمیشن هم با تلاش بزرگانی چون منوچهر نودری، محمود قنبری، منوچهر والی زاده و اکبر منانی آغاز شد و اتفاقا شروع این فرآیند به شکل گیری تعدادی از بهترین های تاریخ دوبله ایران مانند کارتون سیندرلا، رابین هود یا گربه های اشرافی منجر شد. پس از انقلاب و در جریان دهه شصت، همگام با خرید تعدادی از بهترین انیمیشن های سراسر جهان توسط تلویزیون که از پیش از انقلاب آغاز شده بود، دوبله انیمیشن نه تنها رونق خود را حفظ کرد، که به اوج رسید و تعدادی از بهترین صدایندگان تاریخ دوبله ایران، با تیپ سازی هنرمندانه و منحصر به فرد توانستند بهترین کارهای خودشان را به گنجینه دوبله انیمیشن ایران هدیه کنند.

اهمیت دوبله انیمیشن

صداسازی و جان بخشیدن به شخصیت های غیرواقعی کارتونی، حساس ترین مرحله تولید یک انیمیشن است. بعد از شکل دادن به چهره و درآوردن حالات و احساسات متناسب با شخصیت، این صداست که حلقه اصلی برقراری ارتباط با کودکان است. از همین روست که از همان آغاز دوران دوبله انیمیشن تا به امروز، بسیاری از سوپرستارهای سینما و بازیگران مهم در دوبله این آثار سهیم بوده اند و آن را افتخاری در کارنامه شان دانسته اند. نظر به چنین اهمیتی، دوبله کارتون در ایران هم از همان ابتدا توسط حرفه ای ها و بهترین های دوبله صورت گرفت. مدیران دوبلاژ توانا با شناختی که از صدایندگان و توانایی های صوتی

آنها داشتند، از میان آنها دست به انتخاب می زدند. توجه داشته باشیم که تنها صدای خاص در دوبله آثار کارتونی به کار نمی آید و نکته مهم و حیاتی، توانایی تیپ سازی و انعطاف صدای یک دوبلور است که از او «کارتون گو»ی ماهری می سازد. چه بسیارند دوبلورهای قهار و درجه یکی مثل منوچهر اسماعیلی، جلال مقامی یا چنگیز جلیوند که با وجود تسلط کم نظیرشان به این هنر، در عرصه انیمیشن به عنوان یک صداپیشه ورود پیدا نکرده اند و با هوشمندی، صرفاً به مدیریت دوبلاژ پرداخته اند. از سوی دیگر زنده یاد اصغر افضلی را در نظر بگیریم که یک کارتون گوی قهار بود. افضلی به عنوان یک استاد مسلم تیپ سازی، با صدای طنزش به کاراکترهایی نظیر بیگلی بیگلی، شخصیت روباه در کارتون پسرشجاع، شخصیت وروجک در سریال وروجک و آقای نجار یا پرنس جان کارتون رابین بخوبی جان داد یا ناصر طهماسب با آن صدای سرد، مرموز و جدی اش توانست به شیرینی از پس دوبله کاراکتر دوست داشتنی یوگی در کارتون «یوگی و دوستان» برآید. بعد از پا به سن گذاشتن بسیاری از استادان دوبله و اشتغال این عزیزان به عنوان مدیران دوبلاژ، تحول دیگری در دوبله این آثار به وجود آمد و نسل جدیدی از گویندگان جوان با تشکیل «انجمن گویندگان جوان»، نقطه عطف تازه ای در دوبله انیمیشن به وجود آوردند.

مهران باقی / جام جم